

Dr. Elvira SULTREKOVA TL2073 Hakas Türkçesi Okuma-Anlama I
Ankara Üniversitesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Ankara,
2019

Хакасияның пүдізі

Чулым паза Ким суғларның істіндегі чир Хакасияның алтынзархы паза іскеркі чардығы полча. Сыро аймағында, тізең, Ыўс чазызы чатча. Аның иң чабыс чирлерінде көллер учурапчалар. Көллерде тус чох суғлар, пірее-пірее хучурлығ суғлар учурапчалар. Иң улуғ көллері - Сыро, Беле, Фыркал, Ос көл.

Чулымнаң Кимнің аразындағы чирлерге Сыро, Орджоникидзе аймахтары кірче, ідөк Боград аймағының пір чардығы кірче.

Сыдонаң Ағбанның чирлері Хакасияда көп ниместер. Оларның чабыс чирлерінің аразынча улуғ нимес тағлар, тағлығ чазылар тартылчалар. Ағбан тіп адалчатхан кизек чир Ағбан суғның пилтірі хоостыра ырах иде тартыл парыбысхан, андар Уйбат паза Хойбал чазылары даа кірчелер.

Хойбал чазызы Ағбан паза Ким суғларның аразында чатча. Чазының индіркі саринда, Кимнің пурунғы чирінде көллер, сас чирлер учурапча. Хучурлығ чирлерде оттар өсклепче. Анзы Хырых көл чирлері. Хойбал чазызы Алтай паза Пии аймахтарынча иртче.

Уйбат чазызы Ағбанның сол саринча тартылча. Анда суғ ойымнары, хучурлығ көллер пар. Оларның аразында Улуғ көл, Хызыл көл, Талос. Уйбат чазызы Ағбан пилтірі паза Асхыс аймахтарынча иртче.

Мының алнында Хакас чирі Россияның иң соона халған пулуңнарының пірсі полған полза, амды ол тилип парған экономикалығ, пөзік культуралығ чирге айлан парған. Пүўнги Хакасия килкім пүдіріглерінең не нимес, че позының істеніс паза чаа матырларынаң, учёнайларынаң паза писательлерінең сабланча.

Пу сөстерні үгрен салыңар

Алтынзархы паха іскеркі саринда - kuzey ve doğu tarafında;

Сыро (Шира), Пии, Ағбан пилтірі, Асхыс, Орджоникидзе, Боград - ilçe isimleri;

Ыўс, Уйбат, Хойбал - bozkırlar isimleri;

Сыро, Беле, Фыркал, Ос көл, Улуғ көл, Хызыл көл, Талос - göl isimleri;

хучурлығ - tuzlu; *пурунғы чирінде* - onun eski yerinde; *сас чир* - vahşi yer/batıklık yer; *суғның пилтірі* - nehir ağzı; *суғ ойымы* - su kütlesi; *көл* - göl; *чалбағы* - genişlik; *тартылча* - uzanıyor; *тилип парған экономика* - gelişmiş ekonomi; *айлан парған* - dönüştü; *учёнайлар* - bilim adamları, *сабланча* - yüceltiliyor.

1. Сурығларға нандырыңар.

1. Ёўс чазызы хайда чатча?
2. Кӧллернӧн суғлары хайдағ поладыр?
3. Хойбал чазызы хайда чатча?
4. Сӧрер хайдағ кӧллер пӧлчезер?
5. Сӧрернӧн чирӧнерде пӧрее улуғ чазы пар ба?
6. Ағбанның сол саринча хайдағ чазы тартылча?

2. Пос чирлерге киректелчеткен хозымнар пазыңар.

1. Чулым паза Ким суғлар___ истӧндегӧ чир Хакасия___ алтынзархы паза искеркӧ чардығы пол___.
2. Кӧл_____ тус чох суғ___, пӧрее-пӧрее хучурлығ суғ___ учурап_____.
3. Уйбат чазы_____ Ағбан_____ сол саринча тартыл_____.
4. Сыро аймағын___, тӧзең, Ёўс чазы___ чат_____.
5. Сыдо___ Ағбан_____ чирлер___ Хакасия___ кӧп нимес_____.

Ибдегӧ тоғыс: Чоохтап пирӧнер:

1. Ёўс чазызынаңар.
2. Хойбал чазызыңаңар.
3. Уйбат чазызынаңар.

Тузаланған литература

1. Султрекoв С.Н. Край наш хакасский. Учебное пособие для учащихся начальных классов по природоведению (на хакас. Языке).- Абакан: Хакасское кн. Изд-во, 2001. - 128 с.
2. Султрекoва Э.В., Султрекoва З.И. Электронное пособие (на хакасском языке) «Хакасский язык для начинающих изучать родной язык». – Абакан: Хакасское книжное издательство, 2013.
3. Ekrem Arıkođlu. Örnekli Hakasça-Türkçe Sözlük. Ankara: Akçağ Yay.
4. Абумова О.Д., Боргоякова Т.Н., Чанков Д.И. Хакас тӧли (хығырчаң книга). - Ағбан: Хакас книга издательствoзы, 2005. - 116 с.
5. Хакасско-русский словарь = Хакас-орыс сӧстӧк. - Новосибирск: Наука, 2006. - 1114 с.